

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emilia Jönsson

Barnfridsbrottet – ändamålsenligt utifrån barnets bästa?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT23

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING.....	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING.....	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Teori och metod	8
1.5 Redogörelse för material och forskningsläge.....	9
1.6 Disposition.....	10
2 GÄLLANDE RÄTT	11
2.1 Lagens utformning.....	11
2.1.1 Närståenderekvisit.....	11
2.1.2 Bevittnarekvisit	12
3 BARN OCH BROTTMÅL	13
3.1 Barnkonventionen.....	13
3.2 Barns upplevelser av våld inom familjen	14
3.3 Barn som förhörssubjekt och vittne	14
3.3.1 Föräldrarnas bestämmanderätt över barnet.....	15
3.3.2 Bevisvärdering av barnförhör.....	16
3.4 Barn som målsägande	18
3.4.1 Särskild företrädare	19
4 BAKGRUND OCH MOTIV TILL BARNFRIDSBROTTET	20
4.1 Tidigare lagstiftning	20
4.1.1 Straffskärpningsgrund	20
4.1.2 Brottsskadeersättning	21
4.2 Motivet till lagstiftningen	21
4.2.1 Remissinstansernas synpunkter	22

5	BARNFRIDSBROTTETS RÄTTSPRAXIS	24
5.1	Rättsfallsstudie.....	24
5.2	Kinnanders undersökning.....	25
6	ANALYS OCH SLUTSATS	26
6.1	Effekter av kriminaliseringen	26
6.2	Barn som målsägande	27
6.3	Slutsats	29
	KÄLLFÖRTECKNING	31

Summary

Physical and psychological violence exist in many homes in Sweden. Far too many children have grown up with witnessing, hearing and experience the violence. In recent years research has shown that children who witness violence within the family gets profoundly affected. They often feel a sense of powerlessness, abandonment, and shame. To strengthen the legal position of the child, a basis for aggravating circumstances and compensation for the victim of a crime who witness acts intended to harm their sense of security and trust in relations to a close relative was introduced. Although this was a step in the right direction, the legislature felt that these were not sufficient measures to protect the child, therefore “barnfridsbrottet” was introduced on 1 July 2021. The legislation criminalizes the actions of allowing children to witness crimes between relatives.

The main reason for the criminalization was to strengthen the legal position of the children. Before the legislation, children were not considered a plaintiff if they witnessed crimes between relatives. This meant that they lost the chance to get the rights of a plaintiff, most importantly the chance to get a special representative prescribed for them. Many times, this resulted in the guardian preventing the children from being heard during the preliminary investigation. Research has shown that children need to talk about their experiences, and they need to be given a chance to be part of the legal process to reduce the feeling of powerlessness. This was one of the reasons why “barnfridsbrottet” was instituted, by making the child a plaintiff they gained new legal rights.

The purpose of this essay was to investigate whether the expediency and purpose of the law is maintained in practice, with focus on a child’s perspective. That the children are now given a plaintiff status are in many ways positive for the children’s legal position. However, the criminalization raises several questions, for example there is a lack of research on how the child is affected by having to testify and be part of a legal process against a relative. “Barnfridsbrottet” does strengthen the children’s legal position in many ways, but

there are still many issues that need to be worked on for the children to receive a complete protection.

Sammanfattning

Fysiskt och psykiskt våld förekommer i många hem i Sverige. Allt för många barn växer upp med att få se, höra och uppleva detta våld. Under de senaste åren har forskning tydligt visat att barn som bevittnat våld inom familjen påverkas väldigt negativt. De känner ofta en känsla av maktlöshet, övergivenhet och skam. För att stärka barnets rättsliga ställning har det tidigare införts en straffskärpningsgrund och en brottsskadeersättning för barn som bevittnat brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i förhållande till en närstående person. Även om detta var ett steg i rätt riktning menade lagstiftaren att detta inte var tillräckliga åtgärder för att skydda barnet, därför infördes barnfridsbrottet den 1 juli 2021. Lagstiftningen tar sikte på att det numera är kriminaliserat att låta barn bevittna brott mellan närstående.

Den främsta anledningen till kriminaliseringen var att stärka barnets rättsliga ställning. Innan denna lagstiftning ansågs barn inte vara målsägande om de bevittnat brott mellan närstående. Detta gjorde att de inte fick chansen att få en särskild företrädare föreskriven till sig och de fick inte heller de rättigheter som en målsägande har. Detta ledde i sin tur många gånger till att vårdnadshavaren förhindrade att barnen blev hörda under förundersökningen och barnen fick aldrig en chans att komma till tals. Forskning har visat att barn behöver prata om sina upplevelser och de behöver få en chans att vara med i rättsprocessen för att minska känslan av maktlöshet. Detta var en stor anledning till att barnfridsbrottet instiftades, genom att barnet blev en målsägande fick de nya rättsliga rättigheter.

Syftet med denna uppsats var att undersöka om ändamålsenligheten och syftet med lagen upprätthålls i praktiken, med fokus på ett barnperspektiv. Målsägandestatusen är i mångt och mycket positivt för barnets rättsliga ställning, framför allt eftersom de får chansen att komma till tals. Kriminaliseringen väcker däremot ett antal frågor, exempelvis saknas det forskning kring hur barnet påverkas av att behöva vittna och vara med i en rättsprocess mot en närstående. Barnfridsbrottet stärker barnens rättsliga ställning på många vis

men det finns fortfarande många frågor som behöver arbetas med för att barnen ska få ett fullständigt skydd.

Förkortningar

Art.	Artikel
Barnkonventionen	FN:s konvention om barnens rättigheter
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta nationerna
FUK	Förundersökningskungörelse (1947:948)
HD	Högsta domstolen
Kap.	Kapitel
LSF	Lag (1999:997) om särskild företrädare för barn
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

År 1979 förbjöd Sverige aga och blev det första landet i världen att göra så.¹ Trots detta lever mer än 200 000 barn i hem där olika former av våld förekommer.² I en nationell kartläggning framkom det att 14 procent av eleverna i undersökningen har upplevt att en förälder har utövat psykiskt eller fysiskt våld mot en annan förälder. Cirka 8 procent av eleverna hade upplevt fysiskt våld mellan de närstående samt 3 procent hade upplevt det ett flertal gånger.³

Ett barn som växer upp i ett hem med psykiskt och fysiskt våld upplever många gånger att kombinationen av våld, utsatthet, kränkningar och kontrollerande beteende är det jobbigaste. Det är alltså inte alltid det fysiska våldet som skapar starkast avtryck utan snarare en kombination av ovanstående. När en förälder använder våld mot den andra föräldern blir barnet känslomässigt övergivet och skyddslöst, och forskning tyder på att detta kan vara mer psykiskt skadligt för barnet än att själv bli utsatt för våldet. Vid en sådan situation blir ena föräldern en ”hotfull angripare” och den andra ett ”utsatt offer”, vilket i sin tur kan skada barnets anknytning till båda sina omsorgspersoner.⁴

Barn som har upplevt våld mellan närstående lider en större risk att utveckla symptom som ångest, nedstämdhet, posttraumatisk stress, självskadebeteende och suicidtankar samt beteendeproblem som trots och uppförandestörningar än barn som ej upplevt detta.⁵ För att skydda de utsatta barnen behövdes ett brott som skyddar barn som har bevittnat brott i nära relationer. Detta insåg lagstiftaren och sedan den 1 juli 2021 är det straffbart att låta barn bevittna vissa närståendebrott.⁶

¹ Unicef, Våld mot barn (besökt 2023-11-28).

² Brå rapport 2014:8 s. 72.

³ Prop. 2020/21:170 s. 9.

⁴ Prop. 2020/21:170 s. 10.

⁵ Eriksson, Källström och Näsman, s. 18.

⁶ Åklagarmyndigheten, Barnfridsbrott – så är det att arbeta med den nya lagen (besökt 2023-11-28).

1.2 Syfte och frågeställning

I denna uppsats kommer barnfridsbrottets verkningar på barnens rättsliga ställning undersökas och det ska utredas om syftet med lagen faktiskt upprätthålls utifrån ett barnperspektiv. Detta kommer undersökas utifrån följande frågeställning:

- Har barnfridsbrottet uppnått det ändamål som förarbetena syftar till i förhållande till barnets bästa?

För att besvara denna frågeställning kommer två underfrågor att ställas:

- Innebär barnfridsbrottet ett förstärkt rättsligt skydd för barnen utifrån ett barnperspektiv?
- Finns det några nackdelarna med lagstiftningen utifrån ett barnperspektiv?

1.3 Avgränsningar

Det finns många myndigheter som arbetar med utsatta barn, inte minst socialnämnden som enligt 5 kap. 11 § SoL ska beakta barn som bevittnat brott mellan närstående som brottsoffer och ge stöd och hjälp därefter. På grund av uppsatsens omfattning i både tid och utrymme har jag valt att avgränsa uppsatsen och tar inte upp socialnämndens del utan i stället ligger fokus på den straffprocessrättsliga delen av det hela.

Det finns många intressanta infallsvinklar när man utreder barnfridsbrottet som hade kunnat tas upp i uppsatsen, till exempel hur effektiv kriminaliseringen faktiskt har blivit eller hur de olika rekvisiten i lagen har utformats, detta kommer dock inte undersökas i denna uppsats. De rekvisit som är till hjälp för uppsatsens frågeställning kommer förklaras kort, medan andra inte beskrivs närmare.

För att utreda hur barnfridsbrottet har fungerat i praktiken har JP Infonets tjänst JP Rättsfallsnet använts för att få tillgång till rättsfall. På grund av uppsatsens omfång bestod min undersökning av domar som avlagts mellan 1 augusti 2023 och 10 augusti 2023. Sökordet ”barnfridsbrott” och avgränsning till allmänna domstolar var de begränsningar som användes. Detta ledde fram till 17 domar totalt.

1.4 Teori och metod

Denna uppsats kommer i huvudsak ha fokus på ett rättssociologiskt tillvägagångssätt med inriktning på ett barnperspektiv.

Rättssociologi kan delas upp i samhällsvetenskap och rättsvetenskap (rättsdogmatik). Rättsvetenskapen handlar om hur rättsbildningen och rättstolkningen påverkas av samhällsliga förhållanden. Samhällsvetenskapen fokuserar i stället på att försöka förstå och kartlägga rättens roll i samhället. Båda dessa två inriktningarna utgår från erkända källor där rättsvetenskapen fokuserar på etablerade rättskällor och rättssociologin använder sig av etablerad kunskap och teorier om hur samhället ser ut och fungerar.⁷

Det rättssociologiska tillvägagångssättet fokuserar på att utforska hur barnfridsbrottet (rätten) tar sig i uttryck i verkligheten (samhället), vilket kommer utgöra det primära intresset i denna studie. Med särskilt fokus på olika faktorer, både rättsliga, normativa och sociala, ska vi se hur lagen implementeras och efterlevs. Genom att sätta regeln i dess sociala kontext är förhoppningen att kunna förstå vilken effekt barnfridsbrottet har i verkligheten.

Eftersom rättssociologin innehåller en kombination av rättsdogmatik och samhällsvetenskap kommer en del rättsdogmatik användas i uppsatsen.⁸ Den rättsdogmatiska metoden har varit central för att fastställa innebörden av barnfridsbrottets rekvisit samt för att förstå vissa process- och bevisrättsliga frågor som aktualiseras när målsägande är ett barn.

⁷ Hydén s. 209–210.

⁸ Rejmer, s. 278.

Uppsatsen bygger huvudsakligen på rättskällor och tidigare forskning, men baseras även delvis på rättspraxis från underrätterna. Genom att analysera rättsfall undersöks frågan huruvida barnen ges möjlighet att höras i praktiken samt hur domstolarna värderar dessa barnförhör. Då frågan ännu inte tagits upp i HD, baseras studien enbart på underrättspraxis.

Införandet av barnfridsbrottet har varit ett sätt att stärka barns rättsliga ställning vid bevittnande av brott mellan närstående. Det är ett sätt att säkerställa barns skydd, behov och intressen. Med detta i åtanke har jag valt att undersöka barnfridsbrottets ändamålsenlighet utifrån ett barnperspektiv.

Anna Singer beskriver barnperspektivet som att säkerställa att alla barn behandlas med respekt och att alla barns olika behov och intressen tillgodoses i alla situationer.⁹ Att använda sig av ett barnperspektiv betyder att olika beslutsalternativ ska ses ur barnets synvinkel. I stället för att agera utifrån vad vuxna tror är barnets bästa handlar det mer om att försöka utreda hur barnen uppfattar och upplever sin situation. Enligt Barnkommittén innefattar ett barnperspektiv ”ett visst mått av empati, inlevelse och förmåga att identifiera sig med barnets situation.”¹⁰

1.5 Redogörelse för material och forskningsläge

En stor del av uppsatsen bygger på olika rättskällor kring barnfridsbrottet. Förarbetena och remissinstanserna har varit till stor hjälp för att utreda motivet, syftet och ändamålet med lagen.

Eftersom barnfridsbrottet endast är drygt 2 år gammalt har en heltäckande rättsvetenskaplig forskning ännu inte gjorts kring hur lagstiftningen fungerar eller hur det påverkar barnet, med undantag för studenters kandidat- och examensarbeten. Det finns däremot en stor mängd forskning som behandlar hur det är för barn att växa upp i hushåll kantat av våld. Uppsatsen bygger främst

⁹ Singer (2022) s. 35.

¹⁰ SOU 1997:116 s. 138.

på andras forskning om barns upplevelser av våld, även om deras fokus inte har varit på barns erfarenheter av barnfridsbrottet i ett rättsligt sammanhang. För att koppla detta till en rättsprocess, har även forskning om barns rättigheter och deras roll i brottmål utgjort en betydande del av uppsatsen.

Som tidigare nämnt finns det en del examensarbeten som behandlar barnfridsbrottet med varierade inriktningar. På grund av omfattningen av denna uppsats kommer viss information av Amandas Kinnanders uppsats att återges.¹¹ Eftersom uppsatsens omfång endast har gjort det möjligt för mig att undersöka 17 domar, kommer Kinnanders undersökning att användas för att styrka det resultat som framkommer av denna uppsats rättsfallsundersökning. Kinnander har skrivit en välutvecklad del där hon har gått igenom 45 domar och bland annat behandlat frågan kring hur många av barnen i de aktuella fallen som får sin röst hörd.

1.6 Disposition

Inledningsvis följer en genomgång av den gällande lagstiftningen och dess utformning. Rekvisiten ”närstående” och ”bevittna” kommer tas upp mer ingående eftersom det är av stor betydelse för användningen av lagen. Kapitel tre diskuterar barn och deras roll i ett brottmål, dels behandlas frågan kring hur de upplever våld i nära relationer, dels frågan om hur det fungerar att ha barn som vittne och målsägande. I kapitel fyra kommer en genomgång av motiv och bakgrund till lagen samt remissinstansernas tankar kring brottet. I kapitel fem kommer en kort genomgång om underrättspraxis och hur lagen faktiskt har fungerat i praktiken, med stort fokus på om barnen får komma till tals samt hur barnförhören värderas av rätten. Som avslutning kommer en analys där frågeställningarna kommer besvaras, vilket innebär ett svar på om barnfridsbrottet har uppnått sitt ändamål och syfte utifrån ett barnperspektiv. Frågeställningarna diskuteras utifrån de motiv som ledde fram till lagstiftningen.

2 Gällande rätt

2.1 Lagens utformning

Barnfridsbrottets bestämmelse finns i 4 kap. 3 § BrB. Bestämmelsens lydelse inleds med en uttömmande brottskatalog som listar vilka brott som måste ha begåtts för att även barnfridsbrott ska kunna dömas ut, det så kallade *grundbrottet*.¹²

Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp, misshandel, grov misshandel eller synnerligen grov misshandel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,

2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott, grovt hemfridsbrott eller ofredande enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §,

3. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, sexuellt ofredande mot barn, sexuellt ofredande, grovt sexuellt ofredande mot barn eller grovt sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 10 §,

4. skadegörelse eller grov skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §,

5. eller straffbart försök till brott enligt någon av 1–4

döms, om gärningen har bevittnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för barnfridsbrott till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för grovt barnfridsbrott till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevittnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.¹³

2.1.1 Närståenderekvisit

¹² Bexar, *Brottsbalk* (1962:700) 4 kap 3 §, Karnov (JUNO) (besökt 2023-11-13).

¹³ 4 kap 3 § BrB.

För att barnfridsbrottet ska vara aktuellt krävs det att den bevittnande personen är under 18 år och närstående, eller tidigare har varit närstående, både till den som utsatts för grundbrottet samt till gärningspersonen. Med närstående förstås barnets föräldrar, nya partners till barnets föräldrar, barnets syskon samt bonussyskon. Begreppet ska dock tolkas brett och det handlar om vilken relation barnet har till personen, om personen är en omsorgsperson till barnet eller om barnet har en stark känslomässig anknytning till personen. Även andra släktingar, såsom mor- och farföräldrar och syskon till föräldrarna och deras barn kan alltså anses vara närstående till barnet.¹⁴ Stor betydelse ligger i om ”bevittnandet av grundbrottet är ägnat att skada tryggheten eller tilliten hos barnet i dess förhållande till någon av de närstående personerna.”¹⁵

2.1.2 Bevittnarekvisit

Begreppet *bevittna* har tidigare använts i Brottsoffermyndighetens praxis genom brottsskadeersättningen i 9 § brottskadelagen, vilket stadgade att barn kunde få brottsskadeersättning utbetalt om de bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i hans eller hennes förhållande till en närstående person. I Brottsoffermyndighetens praxis har termen *bevittna* tolkats som att barnet har sett eller hört gärningen.¹⁶

I utredningen till barnfridsbrottet konstaterades det att i straffbestämmelsen bör bevittna definieras som det tidigare gjort i Brottsoffermyndighetens praxis, barnet ska antingen ha sett eller hört den aktuella gärningen. Barnet måste också, utifrån sin förmåga, uppfattat att det har varit en fråga om en brottslig handling. En bedömning ska alltså göras om barnet har varit i direkt anslutning till gärningen, samt att de har uppfattat gärningen i den utsträckning att det kan skada barnets tillit och trygghet i förhållande till en närstående person. Det räcker inte att barnet har förstått att våld eller annan brottslig gärning äger rum, utan barnet måste själv ha hört gärningen.¹⁷

¹⁴ Prop. 2020/21:170 s. 21.

¹⁵ SOU 2019:32 s. 20.

¹⁶ SOU 2019:32 s. 195.

¹⁷ SOU 2019:32 s. 195.

3 Barn och brottmål

3.1 Barnkonventionen

Sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag. Detta betyder att domstolar och andra rättstillämpare ska beakta barnkonventionens rättigheter vid avvägningar och bedömningar i olika beslutprocesser.¹⁸ Barnkonventionen innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn och betonar familjens vikt för barnets utveckling och välfärd. Staterna ska respektera och stödja familjerna samtidigt som de säkerställer att varje barns mänskliga värdighet samt fysiska integritet får ett fullständigt skydd.¹⁹

Barnkonventionen har fyra grundprinciper som ska agera som vägledning i hur övriga artiklar ska förstås. Alla barn ska ha samma rättigheter och lika värde,²⁰ barnets bästa ska alltid beaktas vid åtgärder som rör barn,²¹ alla barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling²² och barn har rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som rör barnet.²³

Enligt art. 12 ska barn som har förmågan att bilda egna åsikter och uppfattningar ha rätten att fritt uttrycka dem i frågor rörande barnet självt. Barnets åsikter ska dock vägas in i förhållande till barnets ålder och mognad samt andra individuella förutsättningar. Barnet ska ha möjligheten att höras i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, antingen direkt eller genom en företrädare. Enligt artikel 2 ska denna rättighet ges till alla barn i linje med icke-diskrimineringsprincipen.²⁴ Barn kan bilda åsikter vid en väldigt ung ålder, även om detta inte kan uttryckas verbalt. Barnet kan uttrycka sina åsikter genom lek, kroppsspråk, ansiktsuttryck, teckningar och målningar.²⁵

¹⁸ Prop. 2020/21:170 s. 10.

¹⁹ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 14. P. 59.

²⁰ Barnkonventionen art. 2.

²¹ Barnkonventionen art. 3.

²² Barnkonventionen art. 6.

²³ Barnkonventionen art. 12.

²⁴ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 12 p. 1.

²⁵ Prop. 2020/21:170 s. 11.

3.2 Barns upplevelser av våld inom familjen

Det finns flera dokumentationer av att barn som upplever våld påverkas negativt. Desto allvarligare våldet är, desto större risk för ohälsa finns det. Dels finns det stora risker för fysiska skador om barnet får utstå våldsamma handlingarna själv, dels finns det stora risker för psykisk ohälsa när andra i familjen utsätts.²⁶

Leira Halldis K menar på att barn som upplever våld i nära relationer genomlever ett trauma. I en undersökning utförd av Halldis K diskuterades det vilka trauman som kan anses vara en tabubelagd handling. Under flera intervjuer framkom det att många barn som vuxit upp med våld inom familjen valde att inte berätta om våldet för någon, eftersom ämnet är tabubelagt. Den förlorade möjligheten att berätta om sina upplevelser resulterade ofta i att barnen inte bearbetade händelserna, vilket påverkade deras personliga utveckling negativt. Att bära på en sådan hemlighet ledde också ofta till känslor av skuld, skam och maktlöshet hos barnen i relationen till deras livssituation.²⁷ Åsa Källström påpekar att när våldet sker inom familjen har barnen en begränsad möjlighet att samtala om de våldsamma händelserna med någon vuxen, eftersom deras trygga punkt försvinner. Det är viktigt att barnen ges tillfälle att prata om sina erfarenheter eftersom en kommunikation kring händelserna hjälper dem att tolka upplevelserna, vilket påverkar deras känslor och beteende i relation till våldet.²⁸

Forskning visar att barn som upplever våld får en minskad känsla av egenmakt, och för att motverka detta krävs åtgärder som stärker deras känsla av kontroll. Genom att ge barnen en röst skapas förutsättningar för dem att känna sig mindre maktlösa, vilket i sin tur främjar deras möjligheter till återhämtning.²⁹

3.3 Barn som förhörssubjekt och vittne

²⁶ Eriksson, Källström och Näsman s. 18.

²⁷ Halldis K. s. 288–289.

²⁸ Eriksson, Källström och Näsman s. 129.

²⁹ Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 13, p. 63.

Barn som tidigare bevitnade våld mellan vårdnadshavarna ansågs inte vara målsägande enligt då gällande rätt. Detta betyder att om barnet skulle höras i en huvudförhandling ansågs de vara vittnen.³⁰

Enligt 36 kap. 1 § RB finns det en allmän vittnesplikt i Sverige som innebär att varje person är skyldig att vittna vid kallelse. Till denna huvudregel finns det dock undantag. En person som är närstående till en part i målet kan välja att avstå från att vittna. En närstående inkluderar den som är, eller har varit, gift med en part i målet, är barn, förälder, syskon eller är i svågerlag med parten.³¹ Även barn som är under 15 år eller en person med psykisk störning, omfattas inte av vittnesplikten. Domstolen prövar med hänsyn till omständigheterna om personen ska höras eller inte.³² Eftersom även barn och personer med psykiska störningar kan lämna värdefulla upplysningar har det inte ställts ett formellt hinder för dem att vittna. Dock kan ett vittnesmål från ovanstående personer vara till ett allvarligt men för personen. Domstolen ska alltid göra en bedömning med hänsyn till det antagliga värdet av vittnets utsaga och hur personen skulle påverkas av att utge ett vittnesmål. Av vikt är om vårdnadshavaren av vittnet anser att förhör skulle inverka skadligt eller medföra olägenheter för personen. Däremot har inte vårdnadshavaren befogenhet att ensamt besluta att barnet inte får vittna.³³

3.3.1 Föräldrarnas bestämmanderätt över barnet

Innan barnfridsbrottets införande förelåg det ibland en konflikt mellan vårdnadshavares bestämmanderätt över barnet och utredningsintresset.³⁴ Huvudregeln i svensk rätt är att alla personer får förhöras under en förundersökning.³⁵ För att ett barn under 15 år ska kunna förhöras krävs det dock i praktiken att vårdnadshavaren samtycker till förhöret. Barnet kallas till förhöret

³⁰ Prop. 2020/21:170 s. 13.

³¹ 36 kap 3 § RB.

³² 36 kap 4 § RB.

³³ Fitger et al, *Rättegångsbalken* (2023-12-08, version 95, JUNO) 36 kap. 4 §.

³⁴ Prop. 2020/21:170 s. 13.

³⁵ 23 kap 6 § RB.

genom vårdnadshavaren och vårdnadshavaren är dessutom vanligtvis närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen.³⁶

Vid uteblivet vittnesmål får personen i vissa fall hämtas till förhöret enligt 23 kap. 7 § 4 RB, dock måste särskilda skäl föreligga. Om personen inte är misstänkt för brott ska det ske väldigt restriktivt.³⁷ Detta betyder att rent lagtekniskt finns det en möjlighet att inhämta ett barn till förhör om vårdnadshavaren inte lämnar barnet självmant. Barn som inte är misstänka för ett brott ska dock endast hämtas i undantagsfall och både behovsprincipen och proportionalitetsprincipen ska beaktas.³⁸ Eftersom vårdnadshavare därför i praktiken kan hindra ett barn från att höras under förundersökningen innebär det att barnet får små möjligheter att höras under processens gång.³⁹

3.3.2 Bevisvärdering av barnförhör

Eftersom det är påfrestande för barn att delta i rättsprocesser och framför allt att avge vittnesmål under en huvudförhandling och utsättas för korsförhör, beslutade sig HD 1963 för att undantaget till muntlighetsprincipen i 35 kap. 14 § st. 1 p. 3 skulle bli applicerbart på barn. I stället för att barnet förhörs under huvudförhandlingen blev den nya praxisen att förhöret i förundersökningen dokumenteras på video och detta spelas upp i rätten under förhandlingen. Detta tillvägagångssätt möjliggör för barn att vittna utan onödig stress i rättssalen.⁴⁰

Efter HD:s beslut om tillämpning av undantagsregeln för barn har domstolen diskuterat frågan om barnets frånvaro vid huvudförhandlingen i flera fall. I ett rättsfall konstaterade HD att videouppspelning av barnets förhör minskade bevisvärdet jämfört med om förhöret hade skett under huvudförhandlingen.⁴¹ Liknande resonemang återfinns i ett mål från samma år, där domstolen note-

³⁶ 23 kap. 10 § 6 RB.; Prop. 2020/21:170 s. 13.

³⁷ Fitger et al, *Rättegångsbalken* (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 7 §.

³⁸ 1995/96:JO1 s. 93.

³⁹ Prop. 2020/21:170 s. 15.

⁴⁰ NJA 1963 s. 555.

⁴¹ NJA 1993 s. 68.

rade att uppgifter från inspelade förhör bör bedömas med särskild försiktighet.⁴² Domstolen tillägger däremot att uppgifterna från de inspelade förhören kan vara tillräckliga för att uppfylla beviskraven och kan ligga till grund för en fällande dom men det bör ske med viss försiktighet.⁴³

Europarådets riktlinjer om ett barnvänligt rättsväsende betonar att barn har rätt till att inte bli diskriminerade på grund av sin ålder i rättsprocesser. Riktlinjerna syftar till att skapa ett rättsväsende som tar hänsyn till barnets behov och skyddar barn och ungdomar från en sekundär viktigmisering av rättssystemet.⁴⁴ Ett barns vittnesmål bör aldrig ses som ogiltigt eller opålitligt endast på grund av barnets ålder.⁴⁵

Andersson och Kaldal gjorde 2020 en undersökning där de undersökte brottmål som involverade barn för att analysera huruvida barnen blev hörda samt vilken tyngd domstolen lade vid barnens utsagor. Av 149 barn var det 16 som inte fick höras. Av dessa 16 barn var majoriteten 4 år eller yngre. Flertalet av barnen fick alltså sin röst hörd, mer intressant var hur domstolen tog sig an barnens berättelser i bevishänseende. I undersökningen framgick det att HD:s försiktighetsprincip hade fått genomslag. I 12 procent av fallen där barnen hade hörts under förundersökningen konstaterade domstolen att barnets uppgifter måste värderas med försiktighet. Andersson och Kaldal betonar att om försiktighetsprincipen fortsätter att tillämpas på ett rutinmässigt vis finns det en risk för att förekomsten av barnvänliga förfaranden i rättsprocessen medför en diskriminering av barnet och att barnets rätt inte blir tillgodosett.⁴⁶

En ytterligare svårighet när det kommer till barnförhör är barnets förmåga att minnas och återberätta det som skett. Enligt psykologisk forskning har förskolebarn en begränsad minneskapacitet och kunskap om omvärlden, vilket resulterar i korta och detaljfattiga utsagor.⁴⁷ Trots detta gäller samma krav på barns utsagor som på vuxnas vittnesmål.⁴⁸ Detta betyder att även ett barns

⁴² NJA 1993 s. 616.

⁴³ NJA 1993 s. 68.; NJA 1993 s. 616.

⁴⁴ Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende s. 8.

⁴⁵ Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende s. 29 p. 73.

⁴⁶ Andersson och Kaldal s. 97–98.

⁴⁷ Landström och Ernberg, s. 255–256.

⁴⁸ SOU 2016:19 s. 259.

utsaga ska vara lång, sammanhängande, klar och detaljerad.⁴⁹ Det ska också lämnas spontant och med detaljer och gester som indikerar att de själva upplevt händelsen.⁵⁰ Det finns en risk att barnets uppgifter inte tillmäts samma vikt i rättsprocessen om domstolen inte tar hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå vid bedömningen av deras vittnesmål.⁵¹

3.4 Barn som målsägande

Alla människor, inklusive barn, har partsbehörighet, vilket innebär att de kan vara delaktiga i en rättslig process. För att kunna ha talerätt krävs det dock en viss anknytning till rättegången. Barn kan alltså både vara en part i en rättegång och ha talerätt i målet. Dock saknar barn under 18 år processbehörighet och måste företrädas av en ställföreträdare.⁵²

Även om ett brottsoffer i många fall kan vara en målsägande i en domstolsprocess, behöver det inte vara så. En person kan påverkas av ett brott utan att det riktas mot dem personligen.⁵³ För att en person ska bli en målsägande måste legaldefinitionen i 20 kap. 8 § RB vara uppfylld. En person måste ha fått ett brott begånget mot sig, blivit förnärad av brottet eller lidit skada av det.⁵⁴ För att klassas som målsägande måste brottsoffret dessutom vara tillräckligt berörd av brottet. Detta är anledningen till att barn innan barnfridsbrottet införlivades ej kunde bli målsägande trots att de led av att se våld mellan närstående, inget brott var begånget mot dem och de var inte tillräckligt berörda enligt dåvarande lagstiftning.⁵⁵

Genom att få målsägandestatus tilldelas personen flera processuella rättigheter. Det inkluderar rätten att föra talan om enskilt anspråk enligt 22 kap. 1 § RB, möjligheten att överklaga domen enligt 51 kap. 1 § RB samt en sekun-

⁴⁹ NJA 1980 s. 725.

⁵⁰ NJA 1993 s. 616.

⁵¹ SOU 2016:19 s. 259.

⁵² Prop. 1994/95:224 s. 14.

⁵³ Fredriksson och Malm, s. 24.

⁵⁴ Fredriksson och Malm, s. 25.

⁵⁵ Fitger et al, *Rättegångsbalken* (2023-12-08, version 95, JUNO) 20 kap. 8 §.

därätalsrätt enligt 20 kap. 8–9 §§ RB. Målsäganden ska dessutom få information av polisen och åklagaren om möjligheterna till att få målsägandebiträde, stödperson, kontaktförbud, tolk och översättning enligt 13 a-f §§ FUK.

Genom barnfridsbrottets införande har nu barn som bevittnat brott mellan närstående en möjlighet att tillförskrivas målsägandeställning och därmed även få de processuella rättigheter som till förskrivs en person med sådan ställning.

3.4.1 Särskild företrädare

Utöver tidigare nämnda rättigheter vid målsägandestatus har barnet en möjlighet att få en särskild företrädare föreskriven till sig som ett stöd i processen. En särskild företrädare föreskrivs till barn när vårdnadshavaren eller någon annan som står denne nära är misstänkt för brottet, och det finns en risk att vårdnadshavaren inte kommer ta vara på barnets rätt.⁵⁶ Företrädaren övertar vårdnadshavarens befogenheter under förundersökningen och rättegången.⁵⁷ Företrädarens handlande ska alltid ha utgångspunkt i barnets bästa och de ska försäkra att barnets rättigheter säkerställs och att barnets integritet respekteras. Företrädaren ska ta hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i enlighet med 6 kap. 12 § FB.⁵⁸

⁵⁶ 1 § LSF.

⁵⁷ Prop. 1998/99:133 s. 29.

⁵⁸ Prop. 2020/21:170 s. 39.

4 Bakgrund och motiv till barnfridsbrottet

4.1 Tidigare lagstiftning

Innan barnfridsbrottet tillsattes som svensk rätt fanns det inget straffrättsligt förfarande som tog sikte på barn som bevittnat brott i nära relationer. Under vissa förutsättningar kunde rekvisiten för misshandel i 3 kap. 5 § BrB vara uppfyllda. För att misshandel skulle dömas ut krävdes det dock att barnet hade tillfogats kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försatts i vanmakt eller annat liknande tillstånd. Med kroppsskada menas ett fysiskt lidande, medan för att sjukdom krävs det att det kan påvisas att det har uppstått en medicinsk påvisbar effekt i samband med det psykiska våldet.⁵⁹

En person kan dömas för ofredande om personen i fråga har fysiskt antastat någon eller utsatt denna andra person för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt, enligt 4 kap. 7 § BrB. Högsta domstolen fastslog dock i NJA 2005 s. 712 att det inte kan betraktas som ofredande att låta ett barn bevittna övergrepp i hemmet, eftersom det skulle vara en pressad tolkning av straffbestämmelsen.

4.1.1 Straffskärpningsgrund

Det var länge på tal att barn som bevittnade brott i nära relationer skulle få ett starkare skydd. Ett förslag om att allmänt kriminalisera psykisk misshandel av barn, inklusive barn som bevittnar våld i familjen, diskuterades men avfärdades då kommittén ansåg att det saknades tillräckliga skäl för en utökad kriminalisering.⁶⁰ I stället föreslog kommittén en särskild straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 8 BrB för brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person. Redan innan lagförslaget fanns det en skyldighet att vid straffvärdebedömningen, som en försvå-

⁵⁹ Prop. 2020/21:170 s. 11.

⁶⁰ SOU 2001:72 s. 121–122.; Prop. 2002/03:53 s. 68–69.

rande omständighet, beakta att brottet skett mot ett barn av en närstående person. I det nya lagförslaget menade kommitteen att det fanns anledning att ytterligare markera barns utsatta position när förövaren är en närstående till barnet, så att straffskärpningen inte bara gällde när brottet var riktat mot barnet, utan även när barnet bevittnar ett brott.⁶¹

4.1.2 Brottskadeersättning

Utöver införandet av straffskärpningsgrunden ansågs det finnas ytterligare behov att stärka barnens rättigheter. Barn som bevittnat brott mellan närstående påverkas vanligtvis psykiskt av upplevelsen. Skadestånd från förövaren kan ges till dem som kan påvisa psykiska skador, men i många fall finns det ingen medicinsk påvisbar effekt trots lidande. I de fallen får barnen inget skadestånd. Den ekonomiska ersättningen bidrar bland annat med en känsla av upprättelse för den kränkning som brottet inneburit. Det är av vikt för barnet att traumatiska känslor och upplevelser av händelsen uppmärksammas och bekräftas. Därför infördes att barn som bevittnat brott som är ägnade att skada tryggheten och tilliten hos barnet skulle ha rätten till en särskild brottsskadeersättning från staten enligt 9 § brottsskadelagen.⁶²

4.2 Motivet till lagstiftningen

Lagstiftaren betraktar barn som en särskilt utsatt och skyddsvärd grupp. De ansåg att det är en så pass allvarlig gärning att låta barn bevittna våld mellan närstående att det kräves en kriminalisering, trots att det tidigare diskuterats annat.⁶³ Utredningen visade att barn som bevittnat brott mellan närstående inte synliggjordes tillräckligt inom myndigheterna. Polisen nådde sällan fram till denna grupp, eftersom gärningarna inte utredes som brott mot barnen samt att vårdhandshavarna hade möjligheten att förhindra barnen från att höras.⁶⁴

⁶¹ SOU 2019:32 s. 95-96.

⁶² Prop. 2005/06:166 s. 26.

⁶³ SOU 2019:32 s. 18.

⁶⁴ SOU 2019:32 s. 18.

Förhoppning var att en kriminalisering skulle leda till ökad synliggörande och en ökad upptäckt av annan utsatthet hos barn.⁶⁵

Det svaga straffrättsliga skyddet medförde att barn som bevittnat brott inte fick ställningen som målsägande. Barnen förlorade då möjligheten att få en särskild företrädare samt målsägandebiträde. Genom att inte ha en särskild företrädare fanns risken att vårdnadshavaren hindrade barnet från att höras och det fanns stora risker att barnen inte uppmärksammades vid anmälningsupptagningen eller i utredningen. Både korta- och långsiktiga konsekvenser för barnen kan uppstå av att de inte synliggörs vid en sådan händelse. För att förhindra detta krävdes en lagstiftning.⁶⁶

Kriminaliseringen av att låta ett barn bevittna brott mellan närstående får ses som en ”formell social kontroll genom straffhot” menade lagstiftaren. Genom att inrätta ett straffhot var förhoppningen att människors agerande skulle påverkas i en önskvärd riktning genom avskräckning och moralbildning.⁶⁷

4.2.1 Remissinstansernas synpunkter

Många av remissinstanserna som granskade införandet av barnfridsbrottet höll i stort med i bedömningen. Flera instanser menade särskilt att införandet av barnfridsbrottet, med bakgrund av barnkonventionen och att vårdnadshavare inte längre kan förhindra barnen från att höras, kommer leda till synliggörande och en större upptäckt av annan utsatthet hos barn. Vidare menade bland annat Brottsofferjouren att en kriminalisering kan ha en stark normerande verkan och att det kan bidra till att förebygga våld och andra brottsliga handlingar mot barn.⁶⁸

Ett antal instanser var dock tveksamma på om det skulle bli någon större märkbar förändring från hur det såg ut innan brottet infördes. Eftersom det finns en straffskärpningsgrund som tar sikte på att barn har bevittnat brottet

⁶⁵ Prop. 2020/21:170 s. 14.

⁶⁶ Prop. 2020/21:170 s. 16.

⁶⁷ SOU 2019:32 s. 166.

⁶⁸ Prop. 2020/21:170 s. 14.

ska polisen redan utreda om det finns sådana misstankar kring barns bevitnande.⁶⁹

Några instanser påpekade att det saknades en analys på hur barnet kommer påverkas av att tvingas in i en rättsprocess mot en närstående. Åklagarmyndigheten ställde sig frågande till om att tvinga ett barn till att vittna mot närstående kan vara i enlighet med barnets bästa.⁷⁰

Regeringen menade däremot på att detta inte är det enda brottet där barn kan behöva vittna mot närstående. De betonade att uppmärksammandet av våld i hemmet och att barnet får ett starkare skydd väger tyngre än barnets möjliga besvär med att vittna mot närstående. Det finns inte heller någon skyldighet för barnet att vittna och vid alla avvägningar och bedömningar ska barnets bästa vara i fokus. Regeringen skriver bland annat ”Barnets liv och hälsa måste skyddas, men barnets integritet, rätt att uttrycka sin åsikt och rätt till inflytande måste även beaktas vid bedömningen av vad som är det enskilda barnets bästa i den aktuella situationen.”⁷¹

⁶⁹ Prop. 2020/21:170 s. 14.

⁷⁰ Prop. 2020/21:170 s. 14.

⁷¹ Prop. 2020/21:170 s. 17.

5 Barnfridsbrottets rättspraxis

Barns behov av att få prata om sina erfarenheter kring våld i hemmet för att minska känslor av maktlöshet och skam har tidigare diskuterats.⁷² Åklagarmyndigheten har som riktlinje att barn från ungefär fyra års ålder ska höras, men det är beroende på barnets mognad och språkliga utveckling. Det kan även finnas möjlighet att höra något yngre barn om det finns tydliga vittnen eller andra målsäganden som kan bekräfta barnets berättelse.⁷³

5.1 Rättsfallsstudie

I denna undersökning har 17 domar utretts. Sammanlagt finns det 36 barn i varierande åldrar som målsägande.

Av 36 målsäganden fick 25 uttrycka sig genom barnförhör som spelades upp under huvudförhandlingen. Det framgår inte uttryckligen i domarna varför vissa barn inte fick höras, men ålder verkar ha en betydande roll. I de domar där barnen fick höras framgår inte barnens ålder alla gånger, vilket skiljer sig från de målsäganden som inte fick höras då åldern ofta specificerades. Undersökningen visar att barn under 3 år inte fick komma till tals. Alla barn över 3 år fick komma till tals förutom i ett fall där en sexåring inte hördes.⁷⁴

I många rättsfall har domstolen förlitat sig på barnens berättelser utan att ifrågasätta eller diskutera bevisvärdet av deras utsagor. I vissa mål har dock försiktighetsprincipen som diskuterats i 3.3.2 varit föremål för diskussion. Enligt domstolen i dessa mål ska värdering av barnförhör alltid ske med särskild försiktighet eftersom de sker under förundersökningen och inte under huvudförhandlingen, eftersom det finns sämre möjligheter till att ställa kontrollfrågor. Detta trots att en försvarare var närvarande under förhöret och förhöret gick rätt till i övrigt.⁷⁵ I andra fall har en viss försiktighet funnits bland annat

⁷² Se avsnitt 3.2.

⁷³ Åklagarmyndigheten, Barnfridsbrott – så är det att arbeta med den nya lagen. (besökt 2023-12-05).

⁷⁴ Värmlands tingsrätt, dom 2023-08-01 i mål B 3117–23.

⁷⁵ Ångermanlands tingsrätt, dom 2023-08-04 i mål B 1065–23.; Solna tingsrätt, dom 2023-08-03 i mål B 5408–23.

på grund av barnets ålder (åtta år),⁷⁶ på grund av användningen av telefontolk som ledde till många missuppfattningar⁷⁷ och på grund av att barnen är närstående till både den tilltalade och målsägande för grundbrottet och det finns risk att barnen ville skydda en eller båda parter⁷⁸. Trots att många av domstolarna har varit tydliga med att uppgifterna från ett barnförhör har ett lägre bevisvärde och ska bedömas med viss försiktighet har de många gånger också bedömt utsagorna som trovärdiga och tillförlitliga. I de fall barnen har kunnat berätta om händelserna detaljrikt, logiskt och utan motsägelsefulla inslag och överdrifter har barnens utsagor legat till grund för bedömningen av åtalet. Utöver det har en större trovärdighet getts till barn som tydligt uttryckt tveksamhet, minnesluckor eller om de återberättar någon annans berättelse, eftersom det visar på att de inte endast berättar vad förhørsledaren vill höra.⁷⁹

5.2 Kinnanders undersökning

Kinnander granskade en större mängd rättsfall och hade möjligheten att få ett mer rättvisande resultat. Hon undersökte 45 domar med 67 barn som målsägande under en period på 4 månader. I dessa rättsfall var det 37 barn som fick höras under barnförhör, vilka sedan spelades upp i rätten, medan 8 barn fick höras direkt under huvudförhandlingen. Detta innebär att 22 barn inte fick komma till tal alls. Liknande undersökningen i 5.1 gavs aldrig en förklaring till detta i domarna och inte heller framgår barnets ålder alla gånger. Det som dock gick att konstatera är att minst två barn på 4 år, ett på 5 år, ett på 6 år och två barn på 7 år inte fick chansen att komma till tals. Samtidigt fanns det minst elva barn i åldrarna 4 till 7 år som faktiskt fick komma till tals.⁸⁰

⁷⁶ Värmlands tingsrätt, i mål 2023-08-01 i mål B 3117-23.

⁷⁷ Hovrätten för övre Norrland, dom 2023-08-01 i mål B 400-23.

⁷⁸ Halmstads tingsrätt, dom 2023-08-10 i mål B 1843-23.

⁷⁹ Värmlands tingsrätt, dom 2023-08-01 i mål B 3117-23.; Solna tingsrätt, dom 2023-08-03 i mål B 5408-23.

⁸⁰ Kinnander, s. 66-67.

6 Analys och slutsats

Huvudorsaken till införandet av barnfridsbrottet var att stärka barnens rättsliga ställning. Genom att synliggöra barnet i den svåra situationen var förhoppningen att barnet skulle få en starkare röst och få möjligheten till upprättelse. Ytterligare en anledning till kriminaliseringen var att barnet skulle få målsägandestatus och därmed också vara berättigad en särskild företrädare. Förhoppningen med målsägandestatusen var att barnet skulle ha en större möjlighet till att bli hörd i enlighet med art. 12 i barnkonventionen. En annan stark motivering för lagstiftningen var att en kriminalisering skulle ha en avskräckande och normerande verkan så att barn i mindre grad ska behöva utstå bevittnande av brott mellan närstående.⁸¹

6.1 Effekter av kriminaliseringen

Kriminaliseringen av barnfridsbrottet syftade till att öka synligheten och upptäckten av utsatta barn. Åklagaren får förvisso en åtalsplikt genom kriminaliseringen som leder till att bevittnandet måste utredas och barnets utsatthet uppmärksammas. Detta innebär dock inte att det resulterar i förbättrade upptäcktmöjligheter. Redan tidigare hade åklagaren anledning till att utreda bevittnandet för att kunna åberopa och bevisa detta som en försvårande omständighet enligt 29 kap. 2 § 8 BrB, vilket gör att intresset att utreda bevittnandet fanns redan innan kriminaliseringen. Med hänsyn till detta är det tveksamt om ikraftträdandet av barnfridsbrottet faktiskt har lett till ökade upptäckter av utsatta barn. Dock är det möjligt att barnen som faktiskt blir upptäckta får ökad uppmärksamhet, vilket får anses vara positivt. Eventuellt kan kriminaliseringen leda till att socialtjänsten är mer benägna att rapportera bevittnandesituationer till polisen eftersom det nu utgör en kriminaliserad handling.

Ytterligare ett motiv till kriminaliseringen var att det skulle ha en normerande och avskräckande verkan och därmed fungera som allmänprevention. Det är svårt att säga om personer har avstått från att utföra brott framför barn på grund av lagstiftningen, mycket på grund av det mörkertal och den tabun som

⁸¹ Se avsnitt 4.2.

finns kring våld i hemmet. En förhoppning är att barnfridsbrottet ska ha samma normerande verkan som barnagaförbudet hade men det är tveksamt om personer som utför våldsamma handlingar kommer reflektera över det nya förbudet innan de begår gärningarna. Visserligen kan det tänkas att personer nu får en fördjupad kunskap kring hur barnet påverkas av att bevittna brott mellan närstående och att det påverkar tankesättet.

6.2 Barn som målsägande

När barn som bevittnat brott mellan närstående blir målsägande erhåller de nya rättigheter som de tidigare saknat. En av de mest betydelsefulla är rätten till en särskild företrädare. Företrädaren ska agera stödperson, hjälpa barnet att få dess rättigheter säkerställda och ge vägledning om rättegångsprocessen. Att barnet har en person på sin sida som ska agera utifrån barnets bästa och ser till att barnets önskemål upprätthålls är en stor förbättring för barnets ställning i processen.

En särskild företrädare ger barn möjligheten att komma till tals även i situationer där vårdnadshavaren tidigare kunnat förhindra det. Att barnen får känna sig delaktiga i processen och får chansen att tala om de tabubelagda handlingar som de utstått gör att deras återhämtningsprocess kan förbättras. Dessutom stärks deras rättsliga ställning genom delaktighet i processen och att de får en chans att medverka, vilket både är förenligt med art. 12 i barnkonventionen och barnets bästa. I rättsfallstudien framgår det att 25 av 36 barn fick chansen att komma till tals. Samtliga barn som inte hördes var alla under 3 år, med undantag för en sexåring. Att barn i 1–3 års ålder inte kommer till tals är rimligt med tanke på deras mognad och språkkunskaper. Mer fundersamt är det varför sexåringen inte fick höras. Barn i samma åldersgrupp bör ha samma möjlighet att göra sig hörd för att lagstiftningen ska vara fungerande.

Av Kinnanders undersökning framgick det att 45 barn fick höras medan 22 inte fick chansen. De icke-hörda barnen var dels i åldersgruppen 1–3, dels i åldersgruppen 4–7 år. Samtidigt fanns det elva andra barn i samma åldersspann som den senare gruppen som fick höras. Återigen väcker det frågor

kring varför vissa fick höras, men andra inte. Detta strider mot ändamålsenligheten med lagen eftersom den inte stärker alla barns rättsliga ställning på samma vis. Dessutom strider det mot icke-diskrimineringsprincipen i art. 2 i barnkonventionen att barnen behandlas olika. För att förstå varför det blir en skillnad mellan barnen hade det behövts en diskussion i rättsfallen kring de som inte fick höras och anledningen därtill.

Vid analysen av denna lagstiftning är värderingen av barnförhören en viktig aspekt. Som tidigare nämnt har en försiktighetsprincip utvecklats i HD. Försiktighetsprincipen har varit föremål för diskussion i ett flertal av målen som undersöktes i rättsfallstudien och utöver det fanns det ett flertal andra anledningar som enligt domstolarna gjorde att barnens förhör skulle användas med försiktighet. Det blir problematiskt när vissa domstolar använder någon form av försiktighet vid värderingen av barnförhör medan andra inte gör det. För att effektivt stärka barnets rättsliga ställning måste det finnas en gemensam och enhetlig metod för att hantera barnförhören, annars riskerar vissa barn att inte bli tillräckligt hörda medan andra får sin röst hörd på ett tillfredställande sätt.

Inte bara är det problematiskt med barnförhörens ojämna värdering i de olika domstolarna utan även det faktum att barnförhören värderas lågt utgör ett hinder för barnets rättsliga ställning. Ett barn som utsatts för barnfridsbrott är ofta traumatiserad och påverkad av situationen, vilket kan göra det svårt för dem att minnas detaljer kring händelserna. Detta tillsammans med kunskapen om att barn har en begränsad möjlighet att återberätta längre detaljrika händelseförlopp gör det orimligt att hålla barnförhören till samma standard som vuxnas vittnesmål. Domstolen bör väga in kunskapen om barns utveckling och mognad i hur förhöret värderas. Barnförhören bör inte anses vara ogiltiga eller opålitliga endast på grund av barnets ålder. Som Andersson och Kaldal skrev blir det en diskriminering av barnet och dess rätt blir inte tillgodosedd om försiktighetsprincipen används på ett rutinmässigt sätt.⁸²

⁸² Se avsnitt 3.3.2.

Ytterligare en sak bör problematiseras i denna undersökning. Lagstiftaren har utgått från att det mest fördelaktiga för barnet är att alltid betraktas som målsägande, trots att det saknas en analys av konsekvenserna för barnet vid kriminaliseringen, såsom remissinstanserna påpekade. Det kan tänkas att det ibland hade varit bättre att avstå från åtal eftersom det kan vara en stressfull situation för barnet att vittna mot sin närstående. Dock finns inte denna möjlighet i den nuvarande straffprocessen eftersom åklagaren har åtalsplikt. Det är också svårt för åklagaren att bedöma när ett åtal är för barnets bästa och när barnet behöver ett straffrättsligt skydd. Det är dock problematiskt att lagstiftaren inte har undersökt hur barnet påverkas av att vara med i en straffprocess eller vilka åtgärder som hade varit för barnets bästa.

6.3 Slutsats

Införandet av barnfridsbrottet kan sägas ha förbättrat barnens rättsliga ställning på många vis. Barnen blir målsägande, vilket ger dem flertal nya rättigheter. De får framför allt en särskild företrädare som ska se till att barnens behov blir uppfyllda, något som får anses väldigt positivt. Den särskilda företrädaren ska se till att barnens röst blir hörd vid de tillfällen det är lämpligt för barnet, vilket gör att de både får chansen att få tala om sina upplevelser och få vara med och påverka rättegångsprocessen. Dessutom finns det en förhoppning att den nya lagstiftningen ska agera normativt och avskräckande, det krävs dock mer forskning för att bekräfta detta resultat. Trots att barnfridsbrottet har förbättrat barnens rättsliga ställning på många vis finns det fortfarande mycket brister som behöver utredas. För att lagstiftningen faktiskt ska leva upp till syftet och ändamålet med lagen krävs det att domstolarna får en mer gemensam syn på hur barnförhören ska användas så att barnen får samma möjlighet till att få sin röst hörd. Dessutom hade barnens rättsliga ställning stärkts ytterligare om domstolen faktiskt hade använt sig av kunskap om barns mognad och utveckling för att inte riskera att barnen blir diskriminerade i rättsprocessen.

Sammanfattningsvis har barnfridsbrottet stärkt barnens rättsliga ställning på många vis, men det finns fortfarande mycket att jobba på för att kunna stärka den ytterligare. Barnfridsbrottet kommer med största sannolikhet inte vara

lösningen på att barn behöver utstå bevitnade av brott mellan närstående men det kan i alla fall hjälpa dem till den upprättelse de förtjänar samt validera deras tankar att händelserna inte var rättfärdigade.

Källförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkande

SOU 2001:72 Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda

SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag

SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord

Propositioner

Prop. 1998/99:133 Särskild företrädare för barn

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2005/06:166 Barn som bevittnat våld

Prop. 2020/21:170 Barn som bevittnar brott

Annat riksdagstryck

Redogörelse 1995/96:JO1 Justitieombudsmännens ämbetsberättelse

Offentligt tryck från organisationer

Brå rapport 2014:8, *Brott i nära relationer: En nationell kartläggning*, 2014.

Europarådet ministerkommitté, *Riktlinjer från Europarådets ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende*, 2013.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Allmän kommentar nr 8: Barnets rätt till skydd mot kroppslig bestraffning*, CRC/C/GC/8, 2007.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Allmän kommentar nr 12: Barnets rätt att bli hörd*, CRC/C/GC/12, 2009.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Allmän kommentar nr 13: Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, CRC/C/GC/12, 2011.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Allmän kommentar nr 14: Om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa*, CRC/CGC/14, 2013.

Lagkommentarer

Bexar, Mikaela, Brottsbalken (1962:700) kommentar till 4 kap. 3 §, Karnov (JUNO) (Besökt 2023-11-13).

Fitger, Peter & Sörbom, Monika & Eriksson, Tobias & Hall, Peter & Palmkvist, Ragnar & Renfors, Cecilia, Rättegångsbalk (1942:740), kommentar till 20 kap. 8 §, Nordstedt Juridik, 95 uppl. (JUNO).

Fitger, Peter & Sörbom, Monika & Eriksson, Tobias & Hall, Peter & Palmkvist, Ragnar & Renfors, Cecilia, Rättegångsbalk (1942:740), kommentar till 23 kap. 7 §, Nordstedt Juridik, 95 uppl. (JUNO).

Fitger, Peter & Sörbom, Monika & Eriksson, Tobias & Hall, Peter & Palmkvist, Ragnar & Renfors, Cecilia, Rättegångsbalk (1942:740), kommentar till 36 kap. 4 §, Norstedts Juridik, 95 uppl. (JUNO).

Rättsfallsregister

Högsta domstolen

NJA 1963 s. 555.

NJA 1980 s. 725.

NJA 1993 s. 616.

Underrätterna

Hovrätten för övre Norrland, dom 2023-08-01 i mål B 400–23.

Värmlands tingsrätt, i mål 2023-08-01 i mål B 3117–23.

Solna tingsrätt, dom 2023-08-03 i mål B 5408–23.

Malmös tingsrätt, dom 2023-08-03 i mål B 7167–23.

Ångermanlands tingsrätt, dom 2023-08-04 i mål B 1065–23.

Halmstads tingsrätt, dom 2023-08-10 i mål B 1843–23.

Litteratur

Andersson, Malou & Kaldal, Anna (2021), *Brott i brottmål: en antologi*. 1 uppl., Jure förlag.

Eriksson, Maria & Källström, Åsa & Näsman, Elisabet (2023), *Barns röster om våld: att lyssna, tolka och förstå*. 3 uppl., Gleerups Utbildning AB.

Fredriksson, Max & Malm, Ulf (2012), *Brottsoffrets rättigheter i brottmålsprocessen*. 4 uppl., Norstedts Juridik AB.

Halldis K, Leira (2002), From tabooed trauma to affirmation and recognition I and II. I: *Kön och våld i Norden – rapport från en konferens i Køge, Danmark 23–24 november 2001*., Eriksson, Maria & Nenola, Aili & Muhonen Nilsen, Marika. 1 uppl., Nordiskt Ministerråd.

Hydén, Håkan (2018), *Rättsociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle. I: Juridisk metodlära*. Nääv, Maria & Zamboni, Mauro & Andersson, Håkan & Bakardjieva Engelbrekt, Antonia & Bastidas, Vladimir & Grahn-Farley, Maria & Gräns, Minna & Hydén, Håkan & Kleineman, Jan & Reichel, Jane & Samuelsson, Joel & Schultz, Märten & Spaak, Torben & Svensson, Eva-Maria & Valguarnera, Filippo & Wahlgren, Peter. 2 uppl., Studentlitteratur AB.

Landström, Sara & Ernberg, Emelie (2021), Hur barn minns och berättar. I: *Handbok i rättspsykologi*, Granhag, Pär Anders & Strömwall, Leif & Ask, Karl & Landström, Sara. 2 uppl., Liber AB.

Rejmer, Annika (2017), *För barns bästa: vänbok till Anna Singer*, 1 uppl., Iustus Förlag AB.

Singer, Anna (2019), *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, 7 uppl., Norstedts Juridik AB.

Singer, Anna (2022), *Barnets rätt*, 3 uppl., Iustus Förlag AB.

Övrigt

Kinnander, Amanda, *Från skuggan av våldet till rättssalens ljus: En studie av barnfridsbrottets styrkor och tillkortakommanden i förhållande till det brottsutsatta barnet*, 2021, https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/70560/gupea_2077_70560_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Mårtensson, Sofia, Åklagarmyndigheten, *Barnfridsbrott - så är det att arbeta med den nya lagen*, 2022, <https://www.aklagare.se/nyheter-press/aktuellt-pa-aklagarmyndigheten/barnfridsbrott--sa-ar-det-att-arbeta-med-den-nya-lagen/> (besökt 2023-11-28).

UNICEF Sverige, *Våld mot barn*, 2018, <https://unicef.se/skydd-fran-vald-och-exploatering/vald-mot-barn> (besökt 2023-11-28).